

UNIVERSITETAIR ŽINIOMIS GRINDŽIAMOS VISUOMENĖS KŪRIMAS: ŠIUOLAIKINIAI IŠŠŪKIAI

UNIVERSITIES AND CREATION OF THE KNOWLEDGE-BASED SOCIETY:
CONTEMPORARY CHALLENGES

Borisas MELNIKAS, prof. habil. dr.

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Įvadas

Universitetų kūrimas, veikla, jos plėtojimas ir tobulinimas - išskirina svarbūs ir reikšmingi veiksniai, charakteringi šiuolaikinės visuomenės gyvenimui: akivaizdu, kad be itin spartaus universitetų sektoriaus augimo ir universitetų veiklos efektyvinimo ne tik yra visiškai neįsivaizduojami visuomenės pažangos, socialinės ir ekonominės raidos, mokslo ir technologijų progreso procesai, bet ir pačios visuomenės egzistavimo ir išlikimo galimybės tampa mažai tikėtinos. Akivaizdu ir tai, kad universitetų kūrimas, veikla, jos plėtojimas ir tobulinimas yra vertintini kaip *būtina* žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo, sukūrimo bei tolimesnio plėtojimo ir modernizavimo *sąlyga*, juolab žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimas yra traktuotinas kaip esminis iššūkis, iškilęs daugeliui šiuolaikinio pasaulio šalių.

Savaime suprantama, kad žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo dėlei turi būti išplėtotas atitinkama *infrastruktūra*, kurioje itin svarbia grandimi yra laikytinas būtent *universitetų sektorius*. Dėl šios priežasties *universitetų veiklos bei šios veiklos tobulinimo* problemos bei jų sprendimai neišvengiamai tampa labai reikšminga tiek šiuolaikinių valstybių politikos ir viešojo administravimo praktikos pažinimo bei tobulinimo sritimi, tiek ir vis labiau didėjančiu aktualumu pasižyminčiu mokslinių tyrimų objektu.

Akivaizdu, kad žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis ypatingas dėmesys turi būti skiriamas *universitetų bei jų veiklos tobulinimo strategijoms* rengti bei įgyvendinti, o tai reikalauja atitinkamo *teorinio metodinio pagrindimo*, skirto apibrėžti *universitetų paskirtį ir funkcijas* bendrojoje socialinės ekonominės raidos bei technologijų pažangos

sistemoje, nustatyti *universitetų* veiklos bei šios veiklos tobulinimo ir plėtojimo *principus*, išryškinti *universitetų* bei jų veiklos plėtojimo *prioritetus ir uždavinius*, atsižvelgiant į iššūkius, kuriuos sąlygoja poreikiai ir siekiai sukurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką.

Universitetų veiklos ir jos tobulinimo problemų svarba ir aktualumas šiuo metu yra suvokiami visoje Europos Sąjungoje, tame tarpe ir Lietuvoje. Siekiant rengti ir sėkmingai įgyvendinti strateginius sprendimus, galinčius užtikrinti efektyvią universitetų raidą ir plėtojamą, yra būtina kompleksiskai apibrėžti principines nuostatas ir pagrįsti prioritetus, apimančius įvairius universitetų sektoriaus bei pačių universitetų veiklos aspektus.

Šiuo straipsniu siekiama atskleisti universitetų bei jų veiklos tobulinimo vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje bei universitetų reikšmę ir paskirtį, kuriant ir plėtojant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką, taip pat apibrėžti svarbiausius universitetų veiklos bei jos tobulinimo principus, išryškinti prioritėtines problemas bei jų sprendimo galimybes.

Universitetai ir jų vaidmuo žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo ir plėtros sąlygomis

Esminis šiuolaikinės ekonominės, socialinės, politinės raidos ir pažangos prioritetas yra sukurti *žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką* ir užtikrinti, kad šiuolaikinė visuomenė būtų pajėgi realiai įgyvendinti kokybiškai naujus ir žymiai aukštesnės socialinio ir ekonominio gyvenimo kokybės standartus, plėtoti humanistines, demokratines, moralumo vertybes, oriai atsiliepti į naujus iššūkius ir kylančias naujas grėsmes, kelti ekonominę gerbūvį ir socialinį saugumą.

Žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis ypač reikšmingomis tampa *intelektinius produktus kuriančios organizacijos*: būtent tokių organizacijų potencialas lemia pačios visuomenės gebėjimą kurti, skleisti, efektyviai panaudoti bei pastoviai atnaujinti nepertraukiamai kuriamas ir skleidžiamas naujas žinias, tuo pačiu pasiekti, kad būtų sudarytos *svarbiausios prielaidos* žiniomis grindžiamai visuomenei bei žinių ekonomikai plėsti. Savo ruožtu, *intelektinius produktus kuriančių organizacijų* tarpe pačiomis svarbiausiomis yra laikytinos *aukštojo mokslo institucijos*, ypač *universitetai*: išskirtinę aukštojo mokslo institucijų, ypač universitetų svarbą lemia tai, kad esminė būtent šių institucijų paskirtis yra *kompleksiškai kurti ir skleisti naujas žinias įvairiomis visuomenės intelektualio potencialo kūrimo ir plėtojimo bei jos žmogiškųjų išteklių socialinio, kultūrinio, intelektualio bei profesinio reproduktivumo formomis*.

Universitetuose yra ugdoma *nauja žmogiškųjų išteklių kokybė* ir formuojamas *intelektinis potencialas*, skirtas sėkmingai reaguoti į ateities iššūkius bei efektyviai spręsti aktualias ekonomines, socialines, politines, ekologines, technologijų pažangos ir bet kokias kitas visuomenei kylančias problemas. Galima teigti, jog universitetuose yra *ugdomas naujas žmogus ir formuojamos būsimosios kartos*, kurios turi būti pajėgios *nepertraukiamai modernizuoti visuomenę ir jos gyvenimo būdą* bei kurti ir sėkmingai įgyvendinti *pačias drąsiausias ateities vizijas*. Šia prasme pažymėtinas *itin reikšmingas universitetų vaidmuo* realiai kuriant ir plėtojant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką.

Kaip pagrindinis universitetų, kaip ir visumoje aukštojo mokslo institucijų veiklos *produktas* gali būti įvardintas *naująja įgytų žinių bei išugdytų gebėjimų ir nuostatų kokybe pasižyminti asmenybių generacija, parengta aktyviai žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimui bei plėtojimui*. Pažymėtina ir ta aplinkybė, kad universitetų veikla ir jos plėtojimo procesai turi būti orientuojami į visai visuomenei reikšmingas *subalansuotos bei darnios plėtros ir ekologiškumo* nuostatas, juolab šiuolaikinė socialinė ir ekonominė raida bei technologijų pažanga turi būti grindžiama *subalansuotos plėtros* idėja, išreiškiančia *socialinių, ekonominių bei technologinių pokyčių tolygumą, proporcingumą ir harmoniją su aplinka*.

Subalansuotos plėtros esmė yra ta, jog bet kokie pokyčiai, kuriuos galėtų ar gali sukelti technologijų pažangos procesai, ekonominės, politinės ar kitos reformos, turi būti:

- ♦ *nuosaikūs* pačios visuomenės atžvilgiu (turi būti *nesukeliantys* visuomenėje *priešpriešos*, esminių konfliktų bei technologijų pažangos ir reformų *atmetimo reakcijos*),
- ♦ *subalansuoti* su pokyčiais *gamtos bei socialinėje aplinkoje*, taip pat su pačia *aplinka* (turi būti *nesukeliantys negrįžtamųjų raidos procesų* gamtos ir socialinėje aplinkoje ir šia prasme turi būti *tolerantiški* aplinkos atžvilgiu bei *tausojančios ir saugantys* pačią aplinką).

Subalansuotos plėtros idėja išreiškia siekimą užtikrinti, kad visuomenėje inicijuojami bei įgyvendinami socialiniai, ekonominiai, technologiniai ir kitokie pokyčiai būtų *ekologiški*.

Šiuo atveju *ekologiškumo* samprata išreiškia *pokyčių darną* tiek *tarpusavyje*, tiek ir *aplinkos atžvilgiu*: subalansuotos plėtros sąlygomis turi būti siekiama, kad socialiniai, ekonominiai, technologiniai ir kitokie pokyčiai būtų *suderinti (subalansuoti)* tarpusavyje ir kad jie būtų *visapusiškai naudingi ir niekaip nepavojingi aplinkai*.

Subalansuotos plėtros idėja yra vertintina kaip *universal*. Tai reiškia, kad ši idėja yra vertintina kaip tinkama *visais atvejais*, kai sprendžiami tiek *visos visuomenės* raidos, tiek ir atskirų visuomenės raidos sričių bei visuomenės gyvenimo sektorių raidos klausimai. Savaime suprantama, ši idėja galioja ir *aukštojo mokslo sektoriui* bei yra taikytina *tobulinant universitetų bei visumoje aukštojo mokslo institucijų veiklą*.

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos tobulinimo sąlygomis taikant subalansuotos plėtros idėją, yra išskirtini keli šios idėjos pritaikymo atvejai:

- ♦ subalansuotos plėtros idėjos taikymas, siekiant užtikrinti, kad universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų, kaip visumos, sąveika su visuomene bei su įvairiomis visuomenės socialinėmis ir ekonominėmis struktūromis būtų *darni ir harmoninga*; šiuo atveju subalansuotos plėtros idėjos taikymas yra orientuotas į tai, kad universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų, kaip visumos, raida bei kitų visuomenės socialinių ir ekonominių struktūrų raida, kaip ir visos visuomenės raida pasižymėtų *tarpusavio darną ir harmoniją*,
- ♦ subalansuotos plėtros idėjos taikymas, siekiant užtikrinti, kad *pokyčiai* universitetuose, kaip ir visumoje visose aukštojo mokslo institucijų sistemos grandyse, būtų *darnūs ir harmoningi*;

šiuo atveju subalansuotos plėtros idėjos taikymas yra orientuotas į *vidinių pokyčių darną ir harmoniją* universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų, kaip sistemos, mastu,

- ◆ subalansuotos plėtros idėjos taikymas, siekiant, kad universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos tobulinimo priemonėmis būtų užtikrinamas visuomenėje vykstančių socialinių, ekonominių, politinių, technologinių bei kitų pokyčių *tolygumas*, kad pokyčiai būtų tarpusavyje *suderinti* ir kad jie būtų nukreipti į *subalansuotą visos visuomenės plėtrą*; šiuo atveju subalansuotos plėtros idėjos taikymas yra orientuotas į *preventyvius bei permanentinius išorinius pokyčius* visos visuomenės bei jos socialinių ir ekonominių struktūrų mastu, užtikrinant *ekologiškumą, darną ir harmoniją* tiek visuomenėje, tiek ir jos gyvenimo aplinkoje.

Nurodytieji atvejai atspindi didžiulę tiek universitetų bei kitų aukštojo mokslo institucijų, kaip visumos, tiek ir visos visuomenės, kaip universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos *aplinkos, ekologiškumo bei subalansuotos plėtros ir harmonijos* siekimo galimybių įvairovę: nurodytųjų atvejų visuma atspindi *universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei šios veiklos ekologiškumo* sričių panoramą ir leidžia suvokti, kiek plačiai gali būti keliamos ir nagrinėjamos bei sprendžiamos universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos tobulinimo problemos.

Beje, pažymėtina, kad subalansuotos plėtros idėjos *universalumas* pasireiškia dar ir tuo, kad šia idėja yra apimami *visi* įmanomi socialiniai, ekonominiai, politiniai, kultūros, technologiniai ir kitokie pokyčiai. Tai reiškia, kad *universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei šios veiklos ekologiškumo* užtikrinimas gali ir turi būti suvokiamas ir nagrinėjamas galimai platesne *kultūros ekologijos, socialinio, ekonominio ir politinio gyvenimo ekologijos*, taip pat *biologinių ir kitų natūralios gamtos sistemų ekologijos* prasme. Tuo pačiu galima teigti, kad, siekiant suvokti ir sėkmingai spręsti aktualias universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos tobulinimo problemas, yra būtina remtis *subalansuotos plėtros bei universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų raidos ekologiškumo idėjomis*. Šių idėjų suvokimas bei gebėjimas jas panaudoti yra labai svarbi prielaida užtikrinti pažangą aukštojo mokslo plėtojimo srityje.

Pastebėtina, kad esminė prielaida universitetuose kurti *modernų produktą*, orientuotą į *žiniomis*

grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo bei subalansuotos plėtros ir ekologiškumo iššūkius, yra gebėjimas suformuoti ir plėtoti žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos iššūkiams adekvačias *kompleksinio ugdymo, mokslo ir studijų programas* bei šių programų *sistemas*. Pažymėtina, kad tokios sistemos turi būti kuriamos ir plėtojamoms remiantis tam tikrais *principais*, išreiškiančiais universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų vaidmenį ir funkcijas šiuolaikinėje visuomenėje bei veiklos prioritetus kuriant ir plėtojant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką: šių principų formulavimas bei jų įgyvendinimui skirtų priemonių parengimas yra sudėtingas dalykas, todėl pačių principų bei jų struktūros aptarimas reikalauja didesnio dėmesio.

Esminiai universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principai, išreiškiantys žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo ir plėtojimo prioritetus

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla bei jos tobulinimas kuriant bei plėtojant žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką turi būti orientuoti į kelių esminių principų realizavimą. Šie principai gali būti formuluojami, klasifikuojami bei grupuojami gana įvairiai, tačiau bet kuriuo atveju jais turi būti išreiškiamos nuostatos į *aukštojo mokslo, kaip sistemos, prioritetiškumą ir vaidmens didėjimą žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimo ir plėtojimo sąlygomis*.

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principų tarpe ypač reikšmingais laikytini šie:

- ◆ humanistinių, demokratinių bei moralumo orientacijų principai,
- ◆ inovatyvumo skatinimo ir sinergetinių efektų paieškos bei realizavimo principai,
- ◆ naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principai,
- ◆ internacionalizavimo principai.

Nurodytoji principų įvardijimo bei jų sugrupavimo schema yra *sąlyginė*, bet ji visgi leidžia atskleisti ir išryškinti svarbiausias *nuostatas*, į kurias yra orientuotina šiuolaikiško aukštojo mokslo raida.

Humanistinių, demokratinių bei moralumo orientacijų principai leidžia atskleisti ir išryškinti svarbiausias universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo *vertybines orientacijas*. Pastarųjų tarpe pagrindinėmis laikytinos tokios:

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo pasekoje turi būti kuriami, skleidžiami bei įgyvendinami tokie gyvenimo būdo modeliai bei socialinės elgsenos stereotipai ir standartai, kurių pagalba šiuolaikinėje visuomenėje būtų vis plačiau įtvirtinami *humanizmo, demokratiškumo bei moralumo prioritetai*, leidžiantys realiai užtikrinti *prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių realizavimą* bei nuosekliai ir nepertraukiamai *didinti humanizmo, demokratiškumo bei moralumo nuostatų dominavimą* kasdieninėje visuomenės gyvenimo praktikoje: aukštojo mokslo sistemoje ugdomos naujos generacijos, formuojamas naujas žmogus, kuriamos naujos žinios turi pasižymėti didėjančiu *humanistinių, demokratiinių bei moralumo orientacijų reikšmingumu*,
- ♦ universitetai ir kitos aukštojo mokslo institucijos turi būti pajėgios įgyti šiuolaikinės visuomenės *humanizavimo bei demokratizavimo procesų garanto statusą*: šiuolaikinė visuomenė turi būti pajėgi užtikrinti, kad universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla *garantuotų* pačios visuomenės humanizavimą, demokratizavimą bei moralumą,
- ♦ universitetai ir kitos aukštojo mokslo institucijos turi veikti *atvirai, viešai ir skaidriai*, jų veiklai turi būti nepriimtinos *uždarumo ir išskirtinumo formos*: aukštojo mokslo įgijimas, kvalifikacijos tobulinimas, kompetencijų ugdymas turi būti *realiai prieinami* kiekvienam visuomenės nariui *viso jo gyvenimo eigoje* (beje, pastaroji aplinkybė išreiškia labai reikšmingą *kiekvienam individui prieinamo mokymosi visą gyvenimą principą*),
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti orientuota į tai, kad *visa* visuomenė palaipsniui taptų *pastoviai ir nepertraukiamai besimokanti ir studijuojanti visuomenė* ir kad siekis mokytis ir studijuoti taptų *išskirtinai prioritetine vertybine orientacija*: suvokimas, jog ir visos visuomenės, ir kiekvieno jos nario pastovus ir nepertraukiamas mokymasis ir studijos yra *neatskiriamas gyvenimo būdo elementas*, yra vertintinas kaip humanistinių ir demokratiinių orientacijų išraiška,
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti orientuota į *visuomenei būdingų ir aktualių konfliktų šalinimą bei į nekonfliktinės raidos formų įgyvendinimą*: įvairiomis mokymo, mokymosi, studijų, taip pat mokslinių tyrimų formomis turi būti *sprendžiami bei šalinami*

įvairiausi ekonominės, socialinės, kultūrinės, ekologinės ir kitokios kilmės konfliktai, vykdoma šių *konfliktų prevencija*, tuo pačiu įtvirtinant *humanistines, demokratines bei moralios nekonfliktinės raidos nuostatas* (beje, pažymėtina, jog pastaroji nuostata yra ypač *universalė*: kryptingas aukštojo mokslo plėtojimas turi būti orientuotas į bet kokių tiek realių, tiek ir potencialių konfliktų šalinimą bei prevenciją),

- ♦ mokymasis visą gyvenimą, studijos bei moksliniai tyrimai, kaip pagrindinės universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos sritys, turi pasižymėti *prioritetiškumu* visuomenei būdingų kitų socialinės, ekonominės, politinės raidos ir veiklos sričių atžvilgiu: universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti orientuota ne tiek į tai, kad kiekvienas individas ir visuomenė apskritai *pritaikytų* prie pastoviai besikeičiančių gyvenimo sąlygų bei naujų iššūkių, kiek į tai, kad pačios gyvenimo sąlygos bei visa kiekvieną individą ir visą visuomenę supanti aplinka būtų *kryptingai transformuojama ir pritaikoma* adekvačiai dabartinėms bei būsimosioms žmonių bei visuomenės reikmėms (beje, būtent toks universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos *prioritetiškumo* visoje socialinės, ekonominės bei politinės raidos ir pažangos procesų sistemoje supratimas išreiškia *naują požiūrį į humanistines orientacijas*: universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose turi būti formuojamos *ateities vizijos* ir inicijuojami *iššūkiai*, sąlygojantys naujas žmogaus bei visos visuomenės poreikių struktūras).

Humanistinių, demokratiinių bei moralumo orientacijų principų, išreiškiančių universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo vertybines orientacijas, įgyvendinimas reikalauja visapusiškai *skatinti inovatyvumą* bei *užtikrinti sinergetinių efektų paiešką bei realizavimą*. Šia prasme pažymėtini keli universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principai, kurie gali būti apibūdinti kaip *inovatyvumo skatinimo bei sinergetinių efektų paieškos ir realizavimo principai*.

Inovatyvumo skatinimo bei sinergetinių efektų paieškos ir realizavimo principai leidžia atskleisti ir išryškinti svarbiausius universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo *būdus*: akivaizdu, jog universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla yra orientuotina į *įvairialypes inovacijas* bei į *naujų kūrinių, skleidimų bei įgyvendinimų*, todėl inovatyvumo skatinimo bei

sinergetinių efektų paieškos bei realizavimo principai yra itin reikšmingi (būtina atsižvelgti ir į tai, jog inovacijos ir naujovių kūrimas yra neatsiejami nuo *sinergetinių efektų*). Nepaisant to, kad inovatyvumo skatinimas bei sinergetinių efektų paieška ir realizavimas gali pasireikšti labai įvairiai, aukštojo mokslo institucijų veiklos ir jos tobulinimo galimybių paieškos atvejais yra tikslinga išryškinti šiuos svarbiausius inovatyvumo skatinimo bei sinergetinių efektų paieškos ir realizavimo būdus:

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti grindžiama visuomenėje *jau turimų ir sukauptų žinių bei patyrimų apibendrinimui ir panaudojimui* skirtų procesų *sujungimu* su *naujų žinių kūrimui ir skleidimui* bei *naujų patyrimų kaupimui ir pritaikymui* skirtais procesais: tokia jungtis paprastai yra įvardijama kaip *fundamentinių ir taikomųjų tyrimų bei mokymo ir studijų procesų integracija* aukštojo mokslo sistemoje ir suvokiama kaip inovacijas ir sinergetinius efektus sukkelianti *mokslo ir studijų vienovė* (ši vienovė gali pasireikšti tuo, jog yra sukurama *žinių kūrimo, kaupimo, skleidimo, panaudojimo ir reproduktivumo grandinė*, užtikrinanti tiek jau turimų ir sukauptų žinių kaupimo ir pritaikymo bei skleidimo ir naujų žinių kūrimo procesų *nepertraukiamumą*),
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti grindžiama tuo, kad į nepertraukiamą žinių kūrimo, kaupimo, skleidimo, panaudojimo ir reproduktivumo procesą yra *organiskai integruojami įvairūs šio proceso dalyvių sluoksniai* – studijuojantieji, dėstytojai, tyrėjai, įvairūs šio proceso organizatoriai, taip pat versle bei viešajame sektoriuje dirbantys specialistai: universitetai ir kitos aukštojo mokslo institucijos turi būti traktuojamos kaip *daugialypės partnerystės sąlygomis veikiančios organizacijos*, kuriose sudaromos realios prielaidos inovacijoms bei sinergetinių efektų paieškai būtent dėka to, kad yra plėtojama *partnerystė* tarp žinių kūrime, kaupime, skleidime, panaudojime ir reproduktivime dalyvaujančių įvairių dalyvių sluoksnių, kurie atstovauja skirtingas kultūras, požiūrius bei patyrimus,
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti grindžiama tuo, kad ją plėtojant turi vykti jungimasis į *daugialypius tinklus* (daugialypiai studijuojančiųjų, mokslininkų, pedagoginių kolektyvų, taip pat kitokie individų, organizacijų ar įvairūs mišrūs, formalūs bei neformalūs tinklai, plėtojami bei plėtojantys savo

veiklą įvairiais būdais bei pagal įvairius institucinius, programinius, probleminius, taip pat specializacijos, teritorinius, regioninius bei kitokius požymius): daugialypių tinklų pagrindu atsiranda naujos galimybės plėtoti inovacijas bei formuoti sinergetinius efektus, kadangi *skirtingų subjektų sąveika ir bendradarbiavimas* tam tikro tinklo struktūroje įgalina *naujai* suvokti ir spręsti aktualias problemas, visų pirma – *sujungiant skirtingus požiūrius ir patyrimus į vientisą bendros veiklos procesą*,

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklai turi būti būdingas polinkis plėtoti įvairias tarp– ir *daugiadisciplininės integracijos formas*, kai į vientisą sistemą yra sujungiamos skirtingo pobūdžio, skirtingos paskirties ir skirtingų dalykų tyrimai bei ugdymai, taip pat polinkis plėtoti įvairias *teorinio bei praktinio ugdymo, nuosekliojo nepertraukiamo bei periodiškai pakartojamo ar pratęsiamo ugdymo integracijos formas*, kai į vientisą sistemą yra sujungiami įvairialypiai ugdymo procesai, pasižymintys orientacija į skirtingus prioritetus bei tikslus: polinkis plėtoti įvairias integracijos formas sudaro prielaidas inovacijoms bei naujiems sinergetiniams efektams,
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklai turi būti būdingas polinkis *prisitaikyti prie įvairių rizikų ir neapibrėžtumų*: kaip žinia, gebėjimas veikti padidintų rizikų bei neapibrėžtumų sąlygomis gali būti vertinamas kaip esminis *inovatyvumo ir potencialų formuoti sinergetinius efektus požymis* (beje, universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose turi būti sugebama ir veikti *padidintų rizikų ir neapibrėžtumų aplinkoje*, ir *ugdyti gebėjimus veiklai padidintų rizikų ir neapibrėžtumų aplinkoje*: šia prasme prisitaikymai prie rizikų ir neapibrėžtumų yra suvokiami kaip svarbus aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo prioritetas),
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklai turi būti būdingas polinkis *ugdyti gebėjimus kritiškai ir nestereotipiškai suvokti ir vertinti realybę, taip pat toleruoti konstruktyvią kritiką bei opozicines nuostatas nusistovėjusių ir visuomenės priimtų normų ir standartų atžvilgiu*: kritinis ar nestereotipinis mastymas bei tokio mastymo toleravimas ir skatinimas yra esminė prielaida plėtoti *kūrybingumą ir inovatyvumą*, todėl universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos tobulinimas turi būti orientuotas į tai, kad šiuolaikinė visuomenė būtų ir tolerantiška naujovėms bei konstruktyviai

kritikai, ir pajėgi savyje ugdyti gebėjimus elgtis tolerantiškai ir mastyti kritiškai (kartu pažymėtina, jog tokių gebėjimų ugdymas reikalauja lygiagrečiai ugdyti nepakantumą įvairaus pobūdžio ekstremizmui ir destrukcijai).

Inovatyvumo skatinimo bei sinergetinių efektų paieškos bei realizavimo principų įgyvendinimo dėlei yra būtina *prioritetinį dėmesį skirti tarp- ir daugiakultūrinių kompetencijų formavimui ir ugdymui*: universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų sistemose sukaupti bei ugdomieji žmoniškieji išteklių turi pasižymėti gebėjimais *efektyviai veikti įvairių kultūrų aplinkoje*, taip pat *prisitaikyti prie įvairių ir skirtingų kultūrų*, tuo pačiu įgaunant *papildomas potencijas* plėtoti inovacijas bei formuoti sinergetinius efektus pastoviai besikeičiančioje aplinkoje.

Inovatyvumo skatinimas ir sinergetinių efektų paieška bei realizavimas sudaro prielaidas *visuotinei pažangai*, pasireiškiančiai tuo, kad *visuomenė pastoviai inicijuoja naujų poreikių ir idealų atsiradimą bei paplitimą ir suranda galimybes užtikrinti naujų poreikių patenkinimą bei naujų idealų įgyvendinimą*. Šia prasme labai svarbiais universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principais yra laikytini *naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principai*: šie principai kaip tik išreiškia universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų paskirtį *kuriant ateities gyvenimo modelius bei būsimųjų generacijų elgsenos ir tomesnės socialinės reprodukcijos standartus*.

Naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principai leidžia atskleisti ir išryškinti tas universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo nuostatas, kurios išreiškia *visuomenės poreikius apibrėžti savo raidos ir pažangos tikslus ir uždavinius bei programuoti savo socialinio bei ekonominio gyvenimo standartus ateičiai*. Universitetai ir kitos aukštojo mokslo institucijos šiuolaikinėje visuomenėje kaip tik ir turėtų vykdyti *pačios visuomenės ateities sampratos modelių ir standartų kūrimo funkciją*, todėl *naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principai* yra vertintini kaip aukštojo mokslo institucijų veiklos bei šios veiklos tobulinimo *kryptingumui* užtikrinti ypač svarbūs ir reikšmingi.

Naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principų tarpe pažymėtini tokie:

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti nukreipta į tai, kad visuomenė būtų pajėgi išryškinti ir apibrėžti tas *vertybes*, kurios veiktų kaip *doroviniai, moraliniai, ideologiniai, taip pat politiniai bei ekonominiai visuomenės raidos ir*

pažangos orientyrai: vertybėmis bei jų prioritetais iš esmės yra nusakomi svarbiausieji *visuomenės poreikiai visose jos gyvenimo srityse*, todėl universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos orientavimasis į *vertybes bei jų prioritetų* išryškinimą bei apibrėžimą tuo pačiu užtikrina *naujų visuomenės poreikių programavimą* bei nustatymą tų sąlygų, kurių reikia šių poreikių realizavimui,

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti orientuota į tai, kad *visose gyvenimo srityse* būtų panaudojamos *pažangios ir perspektyvios technologijos ir organizacinės formos*, taip pat vis aukštesnius ir naujus standartus tenkinantys *produktai*, skirti realiai paskleisti ir įgyvendinti *naujus gyvenimo būdo, socialinio ir ekonominio komforto bei gerbūvio*, taip pat *naujus socialinės elgsenos modelius*: universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose turi būti generuojamos ir skleidžiamos *į ateitį orientuotos idėjos*, taip pat kuriamos ir įsisavinamos *žinios* bei ugdomi *įgūdžiai*, reikalingi šioms idėjoms įgyvendinti (toks požiūris išreiškia orientaciją į tai, kad aukštojo mokslo institucijos turi veikti kaip *visuomenės ateitį bei visuomenės pažangą programuojantys intelektualiniai centrai*, kuriuose iš esmės yra parengiami *svarbiausieji visuomenės raidą apibrėžiantys valdymo sprendimai*: universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose kuriamos ir skleidžiamos naujos žinios turi sudaryti intelektualinį ir informacinį pagrindą visai tolimesnei visos visuomenės raidai ir pažangai),
- ♦ universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose turi būti *kryptingai* kuriamos žinios ir ugdomi įgūdžiai, reikalingi *būsimiesiems visuomenės poreikiams patenkinti*: universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose turi būti ne tik generuojami, formuojami ir skleidžiami *ateities modeliai ir standartai*, bet ir parengiami konkretūs *strateginiai sprendimai*, užtikrinantys, kad visuomenė būtų aprūpinama šioms modeliams ir standartams įgyvendinti reikalingomis žiniomis bei kiekybine prasme tinkamai suformuotu bei pastoviai tobulinamu žmogiškųjų išteklių potencialu (toks požiūris išreiškia tai, kad aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti orientuota į *harmoningą ir subalansuotą visuomenės raidą ir pažangą* ir kad kuriamos ir skleidžiamos žinios bei ugdomi įgūdžiai užtikrintų visuomenės gebėjimus realistiškai pasiekti naujų konstruktyvių rezultatų bei sėkmingai reaguotų į naujus iššūkius visose raidos ir pažangos srityse).

Aptariant universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos ir jos tobulinimo principus yra būtina pažymėti, jog esminis šiuolaikiško aukštojo mokslo *požymis* yra *globalizacijos bei internacionalizavimo procesų reikšmingumo aukštajam mokslui didėjimas*: tai reiškia, kad aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principų tarpe yra būtina išryškinti *internationalizavimo iššūkiams* ir problemoms adekvatumo principus.

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos tobulinimo internacionalizavimo principai leidžia atskleisti ir apibūdinti tas nuostatas, kurios kyla *visuotinio daugialypio internacionalizavimo aplinkoje*. Kaip žinoma, universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo internacionalizavimas yra labai sudėtingas *procesas*, apimantis daug krypčių ir sričių, kurių kiekviena gali būti apibūdinama tam tikrais *internationalizavimo prioritetais*. Beje, tokių prioritetų įvardijimas tuo pačiu leidžia apibrėžti atitinka *universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principus* internacionalizavimo srityje, suvokiant, kad šių principų tarpe pagrindiniais laikytini tokie:

- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų vykdomų studijų bei mokslinių tyrimų *turinys* turi pasižymėti *internationalumo* požymiais: tiek *studijų*, tame tarpe *mokymo* procesų, tiek ir *tyrimų* tematikoje ir problematikoje *pagrindinis dėmesys* turi būti skiriamas kūrimui, skleidimui, įsisavinimui ir atnaujinimui žinių, taip pat ugdymui įgūdžių ir gebėjimų, reikalingų ir reikšmingų aktyviai gyvenant, veikiant bei plėtojant socialinę, ekonominę, technologijų pažangą *tarptautiniu mastu*: universitetuose ir kitose aukštojo mokslo institucijose ugdomi žmogiškieji ištekliai savo įsisavinamų ir kaupiamų *žinių ir gebėjimų* turiniu, taip pat šių *žinių ir gebėjimų kokybe* turi būti paruošti aktyviai ir produktyviai veiklai *tarptautinėje aplinkoje*, pasižyminčioje *daugialypių kultūrų poveikiais* bei *būtinumu kiekvienam žmogui prisitaikyti prie sparčių pokyčių skirtingų kultūrų terpėje* (studijų ir tyrimų eigoje turi būti gaunamos, skleidžiamos, įsisavinamos ir atnaujinamos žinios bei ugdomi gebėjimai, garantuojantys *universalijų* gamtos ir visuomenės gyvenimo dėsnių ir dėsningumų pažinimą ir pritaikymą įvairiose kultūrose bei skirtingose socialinio, ekonominio gyvenimo bei technologijų pažangos srityse),
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikloje turi būti panaudojamos *studijų ir tyrimų technologijos bei organizacinės formos*,

pasižyminčios *tarptautinio bendradarbiavimo plėtojimo prioritetais*: studijos ir tyrimai turi būti vykdomi *tarptautinių programų ir projektų* pagrindu, į studijas ir į tyrimus turi būti integruojami įvairias šalis ir kultūras atstovaujantys studijuojantieji, mokslo ir pedagoginiai darbuotojai bei organizacijos, studijų ir tyrimų eigoje turi būti masiškai pravedami įvairūs *tarptautiniai renginiai* (mokslinės bei mokslinės praktinės konferencijos, kūrybiniai ir kitokie seminarai, studijų ir tyrimų tikslais vykdomos įvairios ekspedicijos, forumai, mugės, parodos, taip pat įvairaus pobūdžio akademiniai mainai, stažuotės, praktikos, kultūriniai, informaciniai bei kitokie renginiai),

- ♦ studijose, tame tarpe mokymo procese, taip pat tyrimuose turi būti intensyviai taikomos šiuolaikinės *informacinės, telekomunikacinės, internetinės ir kitos technologijos*, leidžiančios tarptautiniu mastu plėtoti *nuotolinį (distancinį) mokymą* bei plėtoti ir efektyviai panaudoti *technines priemones bei internetinę ir telekomunikacinę infrastruktūrą* tarptautiniu mastu vykdomiems tyrimams,
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veikla turi būti grindžiama *tarptautiniu mastu formuojamų ir įgyvendinamų normų, standartų bei modelių* panaudojimu: tokios normos, standartai ir modeliai turi apimti *visas* aukštojo mokslo institucijų veiklos sritis ir jų taikymo pagrindu gali būti užtikrinamas *kokybės* kriterijų bei *reikalavimų* studijoms ir tyrimams, studijuojantiems, mokslo ir pedagoginiams darbuotojams, aukštojo mokslo institucijų personalui, infrastruktūrai, taip pat pačioms institucijoms bei jų vadybai, *universalumas tarptautiniu mastu* (savaiame suprantama, jog tokios normos, standartai ir modeliai turi pasižymėti *dinamizmu*, pastoviai vykdomu atnaujinimu ir pritaikymu prie naujų reikalavimų ir sąlygų: tokių normų, standartų ir modelių pagrindu gali būti plėtojamos tarptautinės *visuotinės kokybės vadybos sistemos aukštojo mokslo institucijų veiklos srityse*, leidžiančios realiai užtikrinti aukštojo mokslo institucijų veiklos *internationalizavimo efektyvumo didinimą*),
- ♦ universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų plėtojimui turi būti būdingi tiek pačių institucijų *transformavimosi į tarptautines aukštojo mokslo institucijas* procesai, tiek ir *aukštojo mokslo institucijų tarptautinių tinklų ir aljansų kūrimosi bei plėtos* procesai: aukštojo

mokslo institucijos, kaip visuma, palaipsniui turėtų sudaryti *intelektinę tarptautinę tarptautinės bendruomenės infrastruktūrą*, kurios paskirtis būtų užtikrinti *intelektinę ir socialinę žmogiškųjų išteklių reprodukciją humanistinių vertybių įtvirtinimo pagrindu globalizacijos aplinkoje*.

Apibendrinant išdėstytus teiginius galima pažymėti, kad šie teiginiai apibūdina tik *svarbiausius universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklai bei jos tobulinimui būdingus principus*. Kartu pastebėtina, jog šiais teiginiais apibūdinti principai leidžia *kompleksiškai* suvokti ir įvertinti šiuolaikinėms universitetams ir kitoms aukštojo mokslo institucijoms keltinus *reikalavimus*, išryškinti pagrindines universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos *problemas*, tuo pačiu surandant tinkamus būdus šių problemų sprendimui.

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos plėtojimo problemos, pasireiškiančios šiuolaikinėmis žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis

Universitetai ir kitos aukštojo mokslo institucijos, kaip labai svarbus ir reikšmingas visuomenės gyvenimo sektorius, užtikrinantis pačios visuomenės intelektualinę raidą bei žmogiškųjų išteklių socialinę reprodukciją, globalizacijos bei žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos formavimosi sąlygomis atlieka vis platesnio masto funkcijas ir vis labiau įtakoja socialinę, ekonominę bei technologijų pažangą. Tai reiškia, kad adekvatus aukštojo mokslo institucijų veiklai aktualių problemų suvokimas bei gebėjimas tinkamai spręsti šias problemas yra esminis pačios visuomenės modernizavimo bei jos tolimesnės pažangos veiksnys.

Šiuolaikinės problemos, charakteringos universitetams ir kitoms aukštojo mokslo institucijoms, jų veiklai bei jos tobulinimui, pasižymi didžiuoju įvairove ir gali būti vertinamos ir nagrinėjamos įvairiais požiūriais. Pačiu bendriausiu atveju šių problemų tarpe svarbiausiomis gali būti laikomos tokios:

- ♦ aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo problemos,
- ♦ kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemos,
- ♦ vadybos aukštojo mokslo srityje problemos.

Be abejojimo, nurodyta problemų struktūra yra labai sąlygiška, tačiau ji atspindi būtent tuos *problemų prioritetus*, kurie yra itin reikšmingi žiniomis

grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis.

Aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo problemos šiuolaikinėmis sąlygomis kyla dėl to, kad visuomenėje gana dažnai *vyrauja* požiūris, jog aukštojo mokslo sektorius turi atlikti *aptarnaujančias funkcijas* įvairių gamybos ir paslaugų sektorių atžvilgiu: šito požiūrio esmė yra ta, jog aukštojo mokslo sektoriaus paskirtis yra suvokiama kaip gamybos ir paslaugų sektorių *aprūpinimas* jiems reikalingais specialistais (beje, iki šiol gana dažnai vartojama humanistinė prasme visiškai netinkama sąvoka „darbo jėga“, o aukštojo mokslo sektoriaus paskirtis yra, deja, įsivaizduojama, kaip gamybos ir paslaugų sektorių *aprūpinimas* „kvalifikuota darbo jėga“), o taip pat visuomenei reikalingais moksliniais tyrimais (beje, praktikoje labai dažnai yra naudojami aukštojo mokslo sektoriuje atliekamų tyrimų reikalingumo ir naudingumo įvertinimo kriterijai, iš esmės iškreipiantys visuomenės poreikių tokiems tyrimams prasmę. Deja, toks požiūris, išreiškiantis orientaciją į *aptarnaujančių funkcijų prioritetiškumą*, iš esmės „pakerta“ ir sumenkina aukštojo mokslo vaidmenį humanistinių orientacijų ir vertybių plėtojimo, palaikymo ir įtvirtinimo prasme: aptarnaujančių funkcijų prioritetiškumas programuoja ir provokuoja aukštojo mokslo sektoriaus transformaciją iš visuomenės pažangos gaires formuojančių *lyderių*, pasižyminčių išskirtiniu intelektiniu potencialu, sistemos tik į vieną iš sistemų, teikiančių tam tikras paslaugas gamybos ir paslaugų sektoriams (beje, būtent tokia transformacija gali nulemti visuomenės *negebėjimą* kurti ir plėtoti žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką).

Aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo problemos gana dažnai pasireiškia tuo, jog:

- ♦ poreikius studijoms, tame tarpe mokymuisi, bei tyrimams lemia ne tiek *prigimtinis* atskirų individų bei visos visuomenės *kūrybingumas, žingeidumas ar inovatyvumas*, kiek *konjunktyvinės* aplinkybės, kurias sąlygoja susiklosčiusi visuomenės bei ekonomikos struktūra, situacija darbo rinkoje bei nusistovėję gyvenimo būdo standartai ir stereotipai: tai reiškia, kad studijų, mokymosi procesų bei tyrimų turinį nulemia ne tiek visuomenės gebėjimai prognozuoti ir programuoti *naujus gyvenimo būdo modelius ir standartus*, kiek „prisirišimai“ prie jau nusistovėjusių stereotipų ir konservatyvių tradicijų bei prie šios dienos sampratų ir problemų,

- ◆ aukštojo mokslo sektorius gana dideliu mastu atlieka *visuomenės formalaus hierarchizavimo* funkciją: tai reiškia, jog poreikius studijoms ir tyrimams dažnai nulemia orientacija įgyti tam tikrą *statusą visuomenėje*, išreiškiamą formaliosios kvalifikacijos suteikimu ir įgijimu (tokie siekiai programuoja *fetišinių* vertybių paplitimą ir iš esmės iškraipo prigimtine studijų, mokymo bei mokymosi procesų bei tyrimų prasmę: deja, šiuolaikinėje visuomenėje, kol kas gana dažnai pasireiškia siekiai įgyti aukštąjį išsilavinimą bei atlikti tyrimus ne tiek dėl to, jog norima realizuoti humanistines, kūrybingumo, inovatyvumo bei saviraiškos orientacijas, kiek dėl to, jog norima formaliai įtvirtinti aukštesnį socialinį bei ekonominį statusą).

Galima teigti, jog *aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo problemos* pasireiškia tuo, jog aukštojo mokslo sektoriuje *stokojama konstruktyvių orientacijų į realią socialinę, ekonominę, technologijų pažangą*: neadekvačiai dideliu dėmesiu deklaracijoms apie aukštojo mokslo reikšmingumą, populistiniais sprendimais aukštojo mokslo sektoriaus plėtros srityje bei kokybės gerinimo imitavimu gana dažnai iš esmės yra „užmaskuojamas“ aukštojo mokslo sektoriaus plėtros *neadekvatumas* realiems poreikiams studijų ir tyrimų kokybės srityje bei iššūkiams, kuriuos sąlygoja siekiai kurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką.

Kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemos šiuolaikinėmis sąlygomis kyla dėl to, jog visuomenėje gana dažnai stokojama gebėjimų tiek savalaikiai suvokti nusistovėjusių bei tradicinių požiūrių ir stereotipų ribotumą bei konstruktyviai kritiškai ir savikritiškai vertinti naujiems iššūkiams ir naujoms proveržių galimybėms neadekvačias konservatyvias tradicijas, tiek ir užtikrinti aukštojo mokslo plėtrai skirtų sprendimų socialinę atsakomybę, ekonominį efektyvumą, pagrįstumą ir patikimumą.

Galima teigti, kad kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemos pasireiškia tuo, jog stokojama gebėjimų adekvačiai formuoti *mokslo ir studijų turinį*, kurti ir įgyvendinti tinkamas studijų ir tyrimų *organizacines formas*, panaudoti tinkamas *edukacines technologijas*, užtikrinti *kūrybinės dvasios, tolerantiškos ir etiškos atmosferos* sukūrimą ir palaikymą. Ypač pažymėtina, kad aukštojo mokslo sektorius turi pasižymėti išskirtiniu *inteligentiškumu*, todėl jo stoka yra vertintina kaip esminis kultūros ir mentaliteto problemų požymis.

Kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemų tarpe ypač išskirtinos šios:

- ◆ nepakankami gebėjimai suvokti, jog ankstesnėje socialinės, ekonominės raidos bei technologijų pažangos praktikoje sėkmingai realizuoti bei pilnai pasiteisinę raidos ir pažangos modeliai bei stereotipai, taip pat mokslo ir studijų prioritetai pasižymi *ribotumu* ir anksčiau ar vėliau *turi būti revizuoti bei transformuoti į naujus* modelius, stereotipus, standartus bei prioritetus: stoka ir nepakankamumas kritiško ir savikritiško požiūrio į tai, kas įprasta ir „aprobuota bei patvirtinta praktikoje“, išreiškias aukštojo mokslo sektoriuje susiklosčiusią nepakankamų ateities išvalgų inerciją, taip pat parodąs pažangą stabdantį akademinį konservatyvumą, būdingą kultūrai ir mentalitetui aukštojo mokslo sektoriuje, žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimosi sąlygomis gali nulemti ir netgi nulemia aukštojo mokslo sektoriaus negebėjimą adekvačiai ir savalaikiai reaguoti į naujus iššūkius ir reikalavimus,
- ◆ nepakankami gebėjimai *prisiimti kūrybinę riziką* bei plėtoti veiklą *didėjančio neapibrėžtumo sąlygomis* : kultūros ir mentaliteto standartai, susiklostę šiuolaikinėse aukštojo mokslo sistemose, nėra reikiamai orientuoti į plėtojamą studijų bei tyrimų, pasižyminčių *būsimųjų rezultatų neapibrėžtumu*, o tai smarkiai riboja ir mažina galimybes savalaikiai *atskleisti* naujas perspektyvias studijų ir tyrimų kryptis bei jas plėtoti (šiuolaikinėje tiek studijų, tiek ir tyrimų praktikoje pernelyg didelis dėmesys yra skiriamas *išankstinėms garantijoms*, jog bus pasiektas *iš anksto konkrečiai apibrėžtas rezultatas*, o tais atvejais, kai tokių garantijų stokojama ar kai nėra galimybių tokias garantijas pateikti reikalaujamu formalizuotu pavidalu, potencialiai perspektyvių studijų ir tyrimų idėjos yra atmetamos: toks atmetimas, kuris susiformavusioje kultūros ir mentaliteto sistemoje yra suprantamas kaip išreiškias „*aukštus mokslinio ar praktinio pagrįstumo reikalavimus*“, iš tikrųjų terodo kultūroje bei mentalitete slypintį negebėjimą įžvelgti naujas raidos ir pažangos perspektyvas ir galimybes padidintų rizikų bei neapibrėžtumų aplinkoje),
- ◆ nepakankami gebėjimai *atsiriboti nuo populizmo ir konjunktūrinių nuostatų* plėtojant studijas ir tyrimus: kultūros ir mentaliteto standartai, susiklostę šiuolaikinėse aukštojo mokslo sistemose, nėra reikiamai orientuoti į aukštojo mokslo sektoriaus *imunitetą reaguojant į daugybę*

populistinių bei konjunktūrinių veiksnių, kuriuos sukelia įvairios politinės, ekonominės ir kitokios aplinkybės (šiuolaikinėmis sąlygomis įvairias reformas aukštojo mokslo sektoriuje, taip pat studijų bei tyrimų turinį gana dažnai nulemia populistiniai ir konjunktūriniai veiksniai; aukštojo mokslo sektoriuje kartais yra, deja, neįstengiama atsispirti tokių veiksnių poveikiams),

- ◆ nepakankami gebėjimai *atsakingai ir pagrįstai formuoti ir įgyvendinti studijų bei tyrimų kokybės*, taip pat *mokslininkų ir kitų į akademinę veiklą įtrauktų dalyvių kvalifikacijos, kompetencijos ir veiklos rezultatų kokybės standartus*: realioje praktikoje gana dažnai pasireiškia iškraipyta studijų bei tyrimų kokybės samprata ir taikomi paviršutinišką bei vienpusišką formalizuotą vertinimą lemiantys kvalifikacijos, kompetencijos ir veiklos rezultatų kriterijai, o tai sąlygoja, jog realus studijų ir tyrimų turinys gali būti nepakankamai arba netgi visiškai neadekvatus naujiems iššūkiams ir reikalavimams, nors „išoriškai“ yra sudaromas tinkamos kokybės ir gerų rezultatų įvaizdis (ypač pažymėtina, jog nepakankami gebėjimai atsakingai ir pagrįstai formuoti ir įgyvendinti studijų bei tyrimų kokybės, taip pat įvairius kvalifikacijos, kompetencijos ir veiklos rezultatų kokybės standartus sąlygoja, kad aukštojo mokslo sektoriuje susiformuoja *dirbtiniai sukurtų autoritetų struktūros*, tuo pačiu atsiranda *akademiniai klanai*, nukreipiantys studijas ir tyrimus ne tiek visuomenės raidos ir pažangos dėlei, kiek savo siaurų grupinių interesų patenkinimo linkme: realiai susiklostę kultūros ir mentaliteto standartai tokią situaciją aukštajame moksle, deja, iš esmės traktuoja kaip normalią),
- ◆ nepakankami gebėjimai *pozityviai plėtoti partnerystę tarp visų studijuojantieji, tiek mokslininkai ir kiti akademiniai darbuotojai, tiek visi kiti studijų ir tyrimų procesų dalyviai turi jaustis esą lygiaverčiai partneriai* bendroje veikloje, skirtoje *naujų žinių ir įgūdžių kūrimui, skleidimui, panaudojimui, reproduktivumui*: realios kultūros ir mentaliteto nuostatos, pasireiškiančios šiuolaikiniame aukštojo mokslo sektoriuje, kartais, deja, nėra adekvačios tokios partnerystės idėjai.

Nurodytosios problemos, būdingos kultūrai ir mentalitetui aukštojo mokslo sektoriuje, gali būti vertinamos kaip ypač svarbios: būtent šių problemų suvokimas bei gebėjimas jas spręsti yra esminė prielaida užtikrinti studijų ir tyrimų turinio, taip

pat studijų ir tyrimų technologijų ir organizacinių formų adekvatumą šiuolaikiniams iššūkiams ir reikalavimams.

Kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemos yra tampriai *persipynusios su vadybos aukštojo mokslo srityje* problemomis. Tokį persipynimą lemia tai, kad *kultūros ir mentaliteto ypatumai*, būdingi aukštojo mokslo sektoriui, smarkiai įtakoja *vadybos turinį bei vadybos aukštojo mokslo srityje praktikos tradicijas*.

Vadybos aukštojo mokslo srityje problemos kyla dėl to, jog visuomenėje gana dažnai stokojama gebėjimų tiek efektyviai *valdyti* aukštojo mokslo sektorių, tiek ir įgyvendinti aukštojo mokslo sektoriuje *savivaldą* adekvačiai žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimo poreikiams.

Vadybos aukštojo mokslo srityje problemų tarpe ypač išskirtinos tokios:

- ◆ šiuolaikinėje visuomenėje nėra pakankamai aiškiai ir vienareikšmiškai apibrėžiami aukštojo mokslo sektoriaus *valdymo* bei šiame sektoriuje įgyvendinamos *savivaldos subjektai*, taip pat nėra aiškiai ir vienareikšmiškai apibrėžtos *skirtingų subjektų kompetencijos*: tokiomis sąlygomis susidaro realios prielaidos, kad, imituojuant siekimą įgyvendinti visuomenės interesus aukštojo mokslo bei jo plėtojimo srityje, iš tikrųjų būtų įgyvendinami tik tam tikrų grupių ar sluoksnių interesai, kurie gali ne tik nesutapti su visuomenės interesais, bet jiems netgi prieštarauti (nesant aiškiam valdymo bei savivaldos subjektų, jų kompetencijų bei interesų apibrėžtumui, realiai susidaro situacija, kurioje studijų ir tyrimų turinį, mastą, organizacines formas, aukštojo mokslo institucijų veiklos prioritetus iš esmės nulemia ne visuomenės poreikiai, bet atskirų grupių ar sluoksnių bei juos atstovaujančių individų interesai ir požiūriai),
- ◆ valdymo sprendimai, nulemiantys aukštojo mokslo institucijų veiklą, raidą bei plėtojamą, gana dažnai nėra tinkamai pagrindžiami *ilgalaikėmis nuostatomis*, išreiškiančiomis *visos visuomenės* politinės, socialinės, ekonominės raidos, technologijų pažangos, kultūros ir ūkio plėtojimo prioritetus: aukštojo mokslo bei jo plėtojimo srityje stokojama pagrįstų *ilgalaikių strateginių sprendimų*, kuriais *kompleksiškai* būtų apimama aukštojo mokslo sistemų orientacija į *kryptingą* visos visuomenės bei jos politinio, socialinio, ekonominio gyvenimo modernizavimą, visuotinę technologijų pažangą bei naujos gyvenimo kokybės sukūrimą globalizacijos bei

žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos aplinkoje (galima teigti, kad aukštojo mokslo raidą bei plėtrą sąlygojantys valdymo sprendimai nėra reikiamu mastu integruoti į bendrąją strateginių sprendimų, skirtų visos visuomenės raidai, sistemą: maža to, daugeliu atvejų visos visuomenės raidai skirtų strateginių sprendimų sistemos apskritai stokojama, todėl aukštojo mokslo raidą ir plėtrą sąlygojantys sprendimai gana dažnai nėra orientuoti į bendrųjų politinės, socialinės, ekonominės raidos bei technologijų pažangos tendencijų bei aplinkybių atspindį bei įvertinimą ir šiais sprendimais iš esmės yra ignoruojama reali socialinė, ekonominė, technologinė aplinka, jos pokyčiai bei iššūkiai tokiems pokyčiams),

- ♦ vadyba aukštojo mokslo srityje yra pernelyg smarkiai orientuojama į paviršutiniškai, vienpusiškai ir formalistiškai suvokiamus efektyvumo ir pragmatiskumo kriterijus: valdymo sprendimai, kurių pagrindu yra formuojamas studijų ir tyrimų turinys, apibrėžiamas jų mastas, nustatomi studijų ir tyrimų prioritetai, plėtojama aukštojo mokslo infrastruktūra, gana dažnai yra orientuojami į neesminius kriterijus, kurie neatspindi tikrųjų visuomenės poreikių ir raidos bei pažangos perspektyvų (realioje praktikoje valdymo sprendimus gana dažnai nulemia orientacija į įvairius kriterijus, kuriais išreiškiamas tik išoriškai paviršutiniška mokslo ir studijų atributika – publikacijų skaičius tam tikros kategorijos leidiniuose, įvairūs kiekybiniai rodikliai, atspindintys tik tam tikrus atskirų individų ar organizacijų ankstesnius pasiekimus, kiti panašūs kriterijai, kurie, kaip visuma, nesudaro prielaidų pagrįstai ir kompleksiskai vertinti tiek gebėjimus ir poreikius tam tikroms studijoms ir tyrimams, tiek ir pačių studijų ir tyrimų rezultatyvumą, efektyvumą ir kokybę: tokiais sąlygomis vadybos praktikoje gana dažnai yra iškraipyta vertinami realūs studijų ir tyrimų rezultatai, taip pat gebėjimai ir poreikiai plėtoti tam tikras studijas ir tyrimus),
- ♦ realios galimybės plėtoti savivaldą įvairiose aukštojo mokslo sistemos grandyse gana dažnai yra nepakankamos, o pačios savivaldos plėtojimas kartais yra labiau deklaruojamas, nei tikrasis: realiose valdymo struktūrose gana dažnai pasireiškia stiprėjantis centralizavimas, vadyboje išryškėja įvairios autokratizavimo, formalistiško biurokratizavimo, akademinės laisvės ir tolerancijos ignoravimo apraiškos,

- ♦ vadyba aukštojo mokslo srityje nėra reikiamu mastu orientuota į tai, kad aukštojo mokslo sektoriuje būtų kompleksiskai plėtojama sąveika su kitomis visuomenės raidą ir pažangą užtikrinančiomis edukacinėmis sistemomis, taip pat su tomis sistemomis, kurios sąlyga studijas baigiančių specialistų užimtumą bei tyrimų rezultatų panaudojimą: aukštojo mokslo sektorius pasižymi nepakankamu grįžtamuoju ryšiu, kuriuo būtų išreiškiamas aktyvus visuomenės reagavimas į aukštojo mokslo sektoriuje plėtojamą veiklą bei jos rezultatus.

Nurodytosios problemos, įvardintinos kaip vadybos aukštojo mokslo srityje problemos, gali būti laikomos ypač svarbiomis, reikalaujančiomis adekvataus suvokimo ir konstruktyvių sprendimų žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis. Savaiame suprantama, be nurodytųjų egzistuoja dar daug kitų problemų, kurių suvokimas ir savalaikis bei efektyvus sprendimas galėtų teigiamai paveikti aukštojo mokslo sektoriaus modernizavimo procesus. Tai tuo pačiu reiškia, kad tolimesni tyrimai bei praktiniai darbai, skirti aukštojo mokslo sektoriuje jau pasireiškiančių bei galinčių ateityje iškilti problemų diagnostavimui bei sprendimui, yra vertintini kaip svarbūs ir reikšmingi tobulinant universitetus ir kitas aukštojo mokslo institucijas, jų veiklą bei ieškant būdų aukštojo mokslo modernizavimo priemonėmis suaktyvinti žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimą.

Orientacijos į masiškumą ir elitiškumą plėtojant universitetų veiklą Lietuvoje: nauji iššūkiai žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis

Aukštojo mokslo raidos bei universitetų, kaip ir kitų aukštojo mokslo institucijų, veiklos procesus bei rezultatus Lietuvos, kaip ir kitų šalių sąlygomis, lemia socialinės ekonominės raidos tendencijos, demografinė situacija, ūkio struktūra bei situacija darbo rinkoje, taip pat bendra situacija aukštojo mokslo sistemoje, ypač - konkurencija tarp aukštųjų mokyklų.

Dabartinė aukštojo mokslo, studijų bei mokslinių tyrimų būklė Lietuvoje rodo, kad dauguma universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų iki šiol gana sėkmingai reagavo ir tebereguoja tiek į iš visuomenės bei ūkio kylančius poreikius, tiek ir į bendrąją situaciją akademinės veiklos aplinkoje: tiek studijuojančiųjų pritraukimu, tiek realia studijų kokybe, tiek mokslinių tyrimų bei poveikio

regionui lygiu aukštojo mokslo sistema, ypač - bendrame akademinio bei socialinio ekonominio gyvenimo Lietuvoje kontekste, iki šiol pasižymėjo ir tebe pasižymi *pakankamai geru lygiu*.

Siekiant adekvačiai suvokti realią situaciją, susiklosčiusią aukštajame moksle, yra tikslinga atsižvelgti į kai kurias gerokai bendresnio pobūdžio aplinkybes. Pažymėtina, kad iki šiol pasireiškę bei toliau tebe pasireiškiantys visuomenės ir šalies ūkio poreikiai, taip pat ir ilgalaikė akademinės veiklos tradicija nulėmė, kad tiek socialinių mokslų, tiek ir technikos bei technologijų, fundamentinių ir kitų mokslų profilio studijos pasižymi ryškiai išreikštomis *orientacijomis į profiliavimą*, kuris yra gana griežtai apibrėžiamas tiek studijuojančiųjų *būsimosios veiklos sričių*, tiek ir *studijų specializacijų* identifikavimo pagrindu: studijos visuomenėje yra orientuojamos į tai, kad studijuojantieji įgytų reikiamas kompetencijas gana „siauroje“ atitinkamos būsimosios veiklos ar specializacijos srityje, plačiau suvokiamo daugiakrypčio ar tarpkryptiškumu pasižyminčio universitetinio išsilavinimo siekiai iš esmės nėra ir nebuvo keliami. Pagrindinis dėmesys buvo ir tebėra skiriamas tam, kad studijuojantieji bei studijų absolventai įgytų universitetinio lygio kompetencijas būtent tose srityse ar tematikose, kurios yra apibrėžtos atitinkamų studijų programų ar specializacijų pavadinimais: realų požiūrį į gerokai bendresnes kitų sričių ar krypčių žinias bei jų teikimą studijose faktiškai lėmė ir tebelemia ne tiek siekiai teikti bei įgyti išties platų universitetinio lygio ar universitetinės kokybės išsilavinimą, kiek formaliai reglamentuota „prievolė“ tam tikrą dalį studijų skirti („aukoti“) bendrojo profilio bei kitų sričių ar krypčių dalykams.

Nepaisant to, kad Lietuvos, kitų Europos Sąjungos šalių, taip pat ir betarpiškai daugumos universitetų akademinėje bendruomenėje įvairiomis formomis yra deklaruojami plataus universitetinio išsilavinimo tikslai ir siekiai, realiai susiklosčiusi orientacija į studijų profiliavimą griežtai apibrėžtinų būsimosios studijuojančiųjų veiklos sričių ar specializacijų pagrindu šiuo metu ne tik yra įtvirtinta beveik visų universitetų veiklos praktikoje, bet ir yra vienareikšmiškai palaikoma daugumos realių ir potencialių darbdavių ir socialinių partnerių: šios orientacijos esmė – studijų profiliavimas sutinkamai su poreikiais, kurie atspindi tam tikrų darbo vietų (darbo vietų tipų ar grupių), kurioms yra rengiami studijuojantieji, ypatumus. Pabrėžtina ir tai, kad būtent tokia orientacija iki šiol buvo ir tebėra būdinga ir daugumos tiek būsimųjų, tiek ir

dabartinių studentų bei jaunų specialistų, taip pat ir jų aplinkos suvokimui apie universitetinį išsilavinimą, ir tai leidžia teigti, kad realiai įgyvendinti ir šiuo metu toliau įgyvendinami studijų modeliai visuomenėje yra *adekvatūs* tiek vyraujančios visuomenės dalies, tiek šalies ūkio poreikiams, tiek ir akademinėje bendruomenėje paplitusiems požiūriams. Beje, tokia orientacija realiai sudarė prielaidas vykdomas studijas plėtoti (ar stengtis plėtoti) kaip *masines*, patį masiškumą suvokiant ir *kiekybiškai* (siekis turėti daugiau studentų, organizuoti daugiau srautų, grupių ir kt.), ir *kokybiškai* (siekis reaguoti į masinius poreikius ir tenkinti tuos reikalavimus, kurie kyla iš daugumos studijuojančiųjų bei daugumos darbdavių bei kitų socialinių partnerių, ir, deja, kartais pamirštant, kad orientavimasis į masiškumą bei masiškai paplitusius standartus neišvengiamai suponuoja prioritetinį dėmesį *vidutinybėms!*).

Savaime suprantama, kad polinkiais į masiškumą bei į „siaurą“ studijų profiliavimą grindžiamos orientacijos įgyvendinimo sąlygomis neišvengiamai susiklosto tam tikri požiūrių stereotipai, išreiškiantys *kitų sričių ar krypčių* žinių pateikimą bei kompetencijų ugdymą kaip „antraeilį“ ar netgi kaip neesminį studijų elementą: studijų eigoje studijuojantiems pateikiamos kitų sričių ar krypčių žinios (pvz., socialinio-humanitarinio profilio žinios technikos bei technologijų ar fundamentinių mokslų profilio studijose arba gilesnės bei platesnio masto ir platesnės tematikos socialinio – humanitarinio profilio žinios daugelyje socialiniams mokslams priskirtinų studijų programų) pasižymi kiekybiniu ribotumu, fragmentiškumu, yra pernelyg bendro pobūdžio ir vargu ar yra pakankamos, kad, neteikiant tokioms žinioms, jų apimčiai, pateikimui ir įsisavinimui adekvataus reikšmingumo, būtų galima tikėtis, kad universiteto absolventai galėtų būti vertinami kaip turintys moderniai suvoktiną universitetinį akiratį bent kiek platesnėje srityje nei ta, kuri yra apibrėžta studijų programos ar specializacijos pavadinimu.

Paradoksas yra tas, kad polinkiais į masiškumą ir į „siaurą“ studijų profiliavimą grindžiama orientacija iki šiol leido ir tebeleidžia daugeliui universitetų *gana sėkmingai konkuruoti* sudėtingoje šalies akademinės veiklos erdvėje (beje, būtent tokia orientacija iki šiol leido ir tebeleidžia itin sėkmingai konkuruoti *vadybos profilio* fakultetams, institutams ar kitiems universitetų padaliniais, juolab verslo, vadybos ir ekonomikos profilio studijas siūlo absoliučiai visos Lietuvos aukštosios mokyklos!).

Pastaroji aplinkybė rodo, kad realaus gyvenimo sąlygomis daugumos universitetų vykdomos veiklos orientacija yra vertintina kaip *pasiteisusi* ir kaip *tinkama* toliau įgyvendinti tiek šiuo metu, tiek ir artimiausioje ateityje: susiklostę bei iki šiol ir dabartiniu metu įgyvendinami požiūriai, grindžiami orientacija į masiškumą bei į „siaurą“ studijų profiliavimą, yra vertintini kaip šiuo metu *palaiikytini*, *toleruotini*, *plėtotini* ir *toliau įgyvendintini* tiek ir tol, kol egzistuos jiems palanki socialinės, ekonominės ir akademinės aplinkos „kritinė masė“. Kartu pažymėtina, kad yra būtina atsivėlgti ir į kai kuriuos naujus (naujai išryškėjančius) veiksnius, kurie ateityje gali būti itin reikšmingi ir netgi lemiami. .

Pastebėtina, kad vertinant akademinės veiklos daugumoje universitetų situaciją, yra tikslinga atsivėlgti ir į kai kuriuos naujus iššūkius, ir į naujai išryškėjančias aplinkybes, galinčias turėti esminės įtakos įvairaus profilio studijų ir mokslinių tyrimų plėtrai ateityje. Ypač pažymėtini nauji iššūkiai, išreiškiantys būtinumą ateityje orientuotis ne tik į *masinius* poreikius, bet ir į taip vadinamas *elito*, *elitines* ar *elitiškumu* grindžiamas reikmes. Tokių iššūkių tarpe, kaip itin svarbūs, paminėtini:

1. Visos visuomenės ir jos elito mastu kylantys iššūkiai, kurių esmė yra ta, jog dauguma universitetų turi būti, visų pirma, orientuoti į *modernaus šiuolaikinės visuomenės elito ugdymą* bei į visuomenės pažangai būtino itin kokybiško *intelektinio potencialo sukūrimą*: suvokiant, kad modernios visuomenės elitas ir visuomenės pažangą ateityje realiai galėsiantys generuoti *lyderių sluoksniai* turi pasižymėti *integruotu ir itin kokybišku universitetiniu išsilavinimu*, apimančiu *visas pagrindines* tiek socialinių ir humanitarinių, tiek fundamentinių, tiek technikos ir technologijų mokslų sritis, galima teigti, jog universitetuose ugdytini ir ugdomi būsimosios inteligentijos ir intelektualinio elito atstovai turi ne tik realiai įgyti atitinkamas kompleksškumu ir integralumu pasižyminčias kompetencijas, bet ir turi būti ugdomi adekvačioje aukščiausius universitetinio akademinio gyvenimo kokybės standartus tenkinančioje dvasioje ir aplinkoje. Beje, šių iššūkių reikšmingumą atspindi „Europa 2020“ ir kitų Europos Sąjungos, taip pat daugelio autoritetingų tarptautinių organizacijų dokumentų nuostatos, išreiškiančios naujausias globalizacijos, žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo, tarptautinės konkurencijos ir kitas visuomenės gyvenimui itin svarbias aplinkybes;

2. Iššūkiai, kylantys iš to, kad kiekvienas universitetas turi būti išskirtinai patrauklus ne tik

„masiniam“ jaunimui ir į masiškumą orientuotiems darbdaviams, bet ir tiems jaunimo ir jo aplinkos sluoksniams, taip pat tiems verslo, socialinių struktūrų bei politinių jėgų lyderiams, kurie yra prioritetiškai orientuoti į *šiuolaikiškai suvokiamą modernų universitetinį išsilavinimą*, į *itin kokybiškas daugiaprofilines, tarpkryptines kompleksines universitetines studijas*, būtinas siekiant kurti ir plėtoti *tarptautiniu mastu konkurencingą aukštosiomis technologijomis grindžiamą efektyvią ekonomiką*, kurioje vyrautų *unikalios, kūrybinio darbo dominavimu ir aukštu darbo apmokėjimo lygiu pasižyminčios darbo vietos*: universitetai turi būti orientuoti ne tiek į tą universitetinės veiklos sampratą, kuri yra pasklidusi tarpe didelės dalies tiek jaunimo, tiek ir dabartinių darbdavių ir kurios prioritetinės nuostatos yra „išsirašyti“ į dabartinėje „tradicinėje“ ekonomikoje susiklosčiusius darbo rinkos parametrus, kiek į naują, pažangią ir perspektyvią universitetinės veiklos sampratą, kurios esmė – prioritetiniai orientyrai į *ateities poreikiams ir lūkesčiams skirto kūrybinio bei intelektualinio potencialo ugdymą*: vienas svarbiausių tokio pobūdžio prioritetinių orientyrų – universitetuose teikiamo itin kokybiško išsilavinimo socialinių – humanitarinių, fundamentinių bei technikos – technologijų komponentų *integralumas ir tarpusavio papildomumas*. Beje, pastarieji iššūkiai atspindi būtinumą ateityje vis didesnę dėmesį skirti ne jaunimo apskritai ir ne darbo rinkoje apskritai kylantiems poreikiams, bet *segmentuoti ir pozicionuoti* tas reikmes, kurios būtų sietinos su *modernios žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos* kūrimo bei *mokslo ir technologijų pažangos spartinimo* perspektyvomis.

Minėtųjų iššūkių kontekste pažymėtinos kelios daugumai šalies universitetų būdingos ir jų veiklos praktikoje išryškėjusios problemos:

1. Didelė (ko gero – vyraujanti) vykdomų studijų dalis pasižymi socialinių-humanitarinių, fundamentinių, technikos – technologijų mokslų komponentų integralumo, kompleksškumo, tarpusavio papildomumo stoka, šiose studijose dominuoja orientacijos į gana siaurai suvokiamą profiliavimą, o iš to seka, kad pačioms studijoms gana dažnai yra būdinga ne tiek šiuolaikiška universitetinių, kiek iš esmės profesinių studijų dvasia. Paminėtina tai, kad itin populiarių studijų srityje yra susiklosčiusi situacija, pasižyminti tuo, kad:

- ♦ socialinių mokslų profilio studijose studijuojantieji iš esmės negauna jokių rimtesnių technikai, technologijoms, svarbiausiems

fundamentiniams mokslams skirtų žinių, dėmesys studijuojančiųjų humanitariniam ugdymui taip pat yra vertintinas kaip nepakankamas,

- ♦ socialinių mokslų profilio studijose, vykdomose inžineriniuose fakultetuose, studijuojantieji iš esmės tegeauna tik to fakulteto profiliui adekvačias elementarias technikas, technologijoms bei svarbiausiems fundamentiniams mokslams skirtas žinias bei atitinkamo šakinio (sektorinio) profilio ekonomines bei vadybos žinias: gilesnio ir platesnio suvokimo apie šiuolaikinius socialinio ir ekonominio gyvenimo bei technologijų pažangos reiškinius, kaip ir rimtesniam humanitariniam akiračiui būtinų žinių, studijuojantieji iš esmės negauna;
- ♦ daugumoje inžinerinių bei fundamentinių mokslų profilio studijų vyrauja ryškiai išreikšta prioritetinė orientacija į suteikimą tik tų žinių, kuriomis yra apimama atitinkamo fakulteto (ar netgi katedros) profilio tematika: platesnis požiūris į šiuolaikinę technologijų pažangą, technologijų įvairovę, į socialinį, ekonominį bei humanitarinį atitinkamų inžinerinių bei fundamentinių studijų kontekstą paprastai nėra išryškkinamas;
- ♦ realiai egzistuojanti tarpfakultetinė ir netgi tarpkatedrinė konkurencija iš esmės skatina fakultetinį ir katedrinį „uždarumą“ ir nesudaro reikiamų prielaidų siekti studijų kompleksiskumo ir integralumo;

2. Mokslinių tyrimų praktika rodo akivaizdžią socialinių ar socialinio-humanitarinio profilio tyrimų bei technikos–technologijų ar fundamentinių mokslų profilio tyrimų tarpusavio sąsajos, kompleksiskumo ir integralumo stoką, ypač – atliekant stambesnio masto tyrimus pagal nacionalines ar tarptautines programas bei stambesnius taikomojo pobūdžio užsakomuosius darbus:

- ♦ pažymėtina stoka tyrimų, į kuriuos būtų įtraukti stambesni tyrėjų kolektyvai, atstovaujantys skirtingus universitetus, fakultetus bei skirtingas mokslo sritis,
- ♦ pažymėtina stoka daktaro disertacijų, kuriose būtų kompleksiskai nagrinėjamos tiek socialiniams, tiek ir technikos ar technologijų bei fundamentiniams mokslams charakteringos problemos, doktorantūra visumoje yra mažai orientuojama į technologijų pažangos bei socialinių ir ekonominių problemų nagrinėjimo ir sprendimo integralumą,

- ♦ didelė dalis atliekamų mokslinių tyrimų yra skirta tam, kad tyrimais, kiek įmanoma, būtų aprūpintos ir papildytos vykdomos studijos: fakultetinis ar katedrinis studijų „uždarumas“ tuo pačiu nulemia ir atitinkamiems tyrimams būdingą skirtingų mokslo sričių ir krypčių, ypač socialinių mokslų ir technikos – technologijų bei fundamentinių mokslų, integralumo stoką;

3. Daugumoje universitetų iš esmės beveik nėra vykdomos netradicinės kombinuoto turinio studijos, kurioms būtų būdingi ryškūs daugia- ar tarpkryptiškumo bruožai, t.t. nėra vykdomos tokios studijos kaip, pvz., mokslo ir technologijų pažangos ekonomikai ir vadybai, aukštųjų technologijų kūrimui, sklaidai ir komercializavimui bei aukštųjų technologijų panaudojimu grindžiamų ekonomikos sektorių vadybai ir plėtrai skiriamos studijos, kurios savo prigimtimi ir logika turėtų būti tarp – ir daugiakryptės ir kuriomis būtų siekiama kryptingai integruoti socialinių, humanitarinių, technikos – technologijų bei fundamentinių mokslų studijų elementus;

4. Daugumoje Lietuvos universitetų praktiškai nėra pasinaudojama moderniuose Vakarų universitetuose sukaupta patirtimi, kurios esmė – platesnei sklaidai skirtus tiek išstisus kursus, tiek ir atskiras paskaitas, seminarus ir kitus užsiėmimus ar jų ciklus dėstyti, panaudojant lanksčias organizacines formas, įgyvendinant įvairias tiek semestrinių, tiek trumpalaikių tarpfakultetinių ar kelioms studijų programoms skirtų srautų, bendrauniversitetinių ar tarpfakultetinių fakultatyvų ir kitas idėjas: lanksčių organizacinių formų populiarinimas ir įgyvendinimas leistų palyginus nesunkiai bei atsižvelgiant į pedagoginio potencialo, auditorinio fondo bei į kitų išteklių ribotumus „prisotinti“ ar papildyti praktiškai visas vykdomas studijas daugia- ir tarpkryptiškumo elementais, t.t. – daugumą technikos – technologijų mokslų profilio studijų papildyti socialinio – humanitarinio profilio elementais ir atvirkščiai – daugumą socialinių mokslų profilio studijų papildyti atitinkamais technikos – technologijų bei fundamentinių mokslų profilio elementais;

5. Daugelis šiuo metu vykdomų studijų programų pasižymi tuo, kad jomis iš esmės arba nėra apimta, arba apimta pernelyg fragmentiškai ar paviršutiniškai nemažai itin aktualių temų ir tematikos krypčių: studijuojantieji negauna reikiamų žinių ir neišsiugdo reikalingų inovatyvumo, kūrybiškumo, atsakomybės, lyderystės ir komandinio darbo kompetencijų, gebėjimų

efektyviai panaudoti pažangią tarptautinę patirtį bei būti konkurencingais tarptautinėje darbo rinkoje, technikos – technologijų, fundamentinių bei kitų mokslų profilio studijose realiai gaunamos žinios ekonomikos ir vadybos, taip pat Europos integracijos, verslo ir viešojo valdymo, tarptautinių ekonominių ryšių bei tarptautinio bendradarbiavimo plėtojant mokslo ir technologijų pažangą tematikoje yra aiškiai nepakankamos ir neadekvačios tiems poreikiams, kuriuos nulemia šiuolaikiniai iššūkiai, ypač – iššūkiai, išreiškiantys universitetinės veiklos kokybės ir elitiškumo siekius.

Apibendrinant išdėstytus teiginius gali būti pasiūlytos tam tikros veiklos gairės:

1. Šiuo metu įgyvendinamų studijų programų tolimesnis „išsaugojimas“ ir vykdymas, stengiantis galimai pilniau išnaudoti jau egzistuojantį jų populiarumo, patrauklumo bei paklausos potencialą, taip pat galimybes gerinti jų kokybę, t.t. – numatant studijų eigoje suteikiamas žinias bei ugdomas kompetencijas kryptingai papildyti atitinkamoms programoms aktualiomis įvairaus profilio žiniomis ir kompetencijomis, prioritetingą dėmesį teikiant inovatyvumui, kūrybiškumui, verslumui, žinioms apie tarptautinį ekonominį kontekstą bei Europos integraciją, ekonominių ir vadybos aplinkybių suvokimui;

2. Daugia – ir tarpkryptinių studijų programų modernios koncepcijos parengimas ir įgyvendinimas, siekiant vykdomas studijas palaipsniui vis didesniu mastu transformuoti į itin efektyvias daugia – ir tarpkryptines universitetines studijas. Prioritetingą dėmesį būtų tikslinga teikti tam, kad:

- ♦ socialinių mokslų profilio studijos būtų ženkliai papildytos technikos – technologijų bei fundamentinių mokslų profilio studijų elementais, ypatingą dėmesį skiriant žinioms bei supratimui apie modernias technologijas bei šiuolaikines mokslo ir technologijų pažangos perspektyvas,
- ♦ technikos – technologijų bei fundamentinių mokslų profilio studijos būtų ženkliai papildytos socialinių ar socialinių – humanitarinių mokslų profilio studijų elementais, ypatingą dėmesį skiriant žinioms apie globalųjį ir tarptautinį socialinį ekonominį būsimosios studijų absolventų veiklos kontekstą, apie Europos integraciją bei jos poveikį situacijai įvairiose studijuojančiųjų nagrinėjamose srityse, apie modernias inovacijų vadybos bei ekonominio efektyvumo didinimo priemones,

- ♦ didesnė dalis tiek šiuo metu vykdomų, tiek ir ateityje vykdytinų studijų būtų papildytos į aukštus šiuolaikiško universitetinio išprusimo standartus orientuotais socialinio – humanitarinio profilio studijų elementais, kurie tradicinėje mūsų dienų studijų praktikoje nepelnytai ignoruojami (turėtų būti moderniai dėstoma ar dėstyta filosofija, politologija, kultūrologija, tarptautiniai ekonominiai ryšiai, Europos Sąjungos politika ir kt.);

3. Tarpkryptinių studijų programų, skirtų mokslo ir technologijų pažangos ekonomikai ir vadybai, aukštųjų technologijų kūrimui ir sklaidai bei aukštųjų technologijų sektoriaus ekonomikai ir vadybai (tokių programų komplekto), parengimas ir tolimesnis įgyvendinimas, prioriteta teikiant socialinių, technikos–technologijų, fundamentinių mokslų profilio studijų integracijai, t.t. – apimant pirmąją ir antrąją studijų pakopas bei doktorantūros studijas;

4. Socialinių ir humanitarinių bei technikos–technologijų ir fundamentinių mokslų profilio tyrimų integracija, numatant socialinių ir humanitarinių mokslų profilio tyrimais papildyti šiuo metu vykdomus ar artimiausiu metu numatomus vykdyti technikos –technologijų ar fundamentinių mokslų profilio tyrimus, ypač tuos tyrimus, kurie vykdomi pagal nacionalines ar tarptautines programas, taip pat numatant inicijuoti ženkliai daugiau – ir tarpkryptinių tyrimų, kuriuos vykdant galėtų dalyvauti ir bendradarbiauti įvairius fakultetus ir skirtingo profilio katedras atstovaujantys tyrėjai;

5. Tarpuniversitetinių, bendrauniversitetinių ir tarpfakultetinių fakultatyvų ir seminarų, t.t. – tarptautinių, modernios koncepcijos parengimas ir tolimesnis įgyvendinimas, numatant tokių fakultatyvų ir seminarų priemonėmis ženkliai suaktyvinti susidomėjimą įvairaus profilio studijomis ir tyrimais.

Galima būtų tikėtis, kad išdėstytų idejų, minčių ir pasiūlymų įgyvendinimas galėtų būti naudingas Lietuvos sąlygomis tobulinantis universitetų veiklą, t.t. – realiai reaguojant į žiniomis grindžiamą visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo iššūkius.

Išvados ir rekomendacijos

Universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos kryptingas plėtojimas – esminė prielaida realiai kurti žiniomis grindžiamą visuomenę bei žinių ekonomiką. Šia prasme galima teigti, kad aukštojo mokslo sektoriaus moderni-

zavimui turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys: tai reiškia, jog aukštojo mokslo sektoriaus modernizavimas yra vertintinas kaip esminis politinės, socialinės bei ekonominės raidos prioritetas žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis.

Aukštojo mokslo sektoriaus modernizavimo dėlei turi būti vykdoma atitinkama *valstybės politika*, tame tarpe – *valstybės ekonominė politika*. Tokia politika turi būti nukreipta į tai, kad:

- ♦ aukštojo mokslo sektoriuje būtų realiai įgyvendinami svarbiausieji *universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos bei jos tobulinimo principai*, išreiškiantys žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimo siekius bei realizuojantys nuostatas į tai, kad aukštasis mokslas būtų orientuotas į *humanistinės, demokratinės bei moralios raidos ir pažangos prioritetus*, kad būtų plėtojamas *inovacijų, kūrybingumo bei sinergetinių efektų paieškos ir panaudojimo potencialas*, kad aukštojo mokslo sistema atliktų *naujų gyvenimo būdo modelių ir naujų poreikių inicijavimo* visuomenėje funkciją, kad internacionalizacijos plėtojimo aukštajame moksle priemonėmis būtų užtikrinamas vis didesnis visuomenės prisitaikymas prie *globalizacijos* sąlygojamų aplinkybių ir iššūkių,
- ♦ aukštojo mokslo sektorius būtų plėtojamas adekvačiai *būsimosioms reikmėms*, kurias sąlygotų globalioje aplinkoje vykstantys politinės, socialinės, ekonominės raidos bei technologijų pažangos procesai, taip pat adekvačiai *subalansuotos plėtros poreikiams* bei tiems *prioritetams*, kuriais būtų išreiškiamos žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos sukūrimo nuostatos,
- ♦ aukštojo mokslo sektoriuje būtų išspręstos *problemos*, kurių ignoravimas arba netinkamas suvokimas galėtų neigiamai veikti žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimo procesus, pagrindinį dėmesį skiriant *aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo* problemoms, *kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje* bei *vadybos aukštojo mokslo srityje* problemoms.

Valstybės politikos, tame tarpe *valstybės ekonominės politikos* priemonėmis aukštojo mokslo sektorius turėtų būti modernizuojamas taip, kad:

- ♦ visuomenės socialinė struktūra pasižymėtų inovatyvios, kūrybingos, socialiai ir pilietiškai

atsakingos, humanistinėmis ir moralumo orientacijomis išsiskiriančios *inteligentijos* vyravimu,

- ♦ visuomenės gyvenimo būdą ir jos gerbūvio didėjimą lemtų *naujų žinių* kūrimas, sklaidimas, panaudojimas, atnaujinimas, reprodukovimas, o tai tuo pačiu įtvirtintų aukštojo mokslo sektorių kaip ypač reikšmingą ir įtakingą šiuolaikinės visuomenės grandį,
- ♦ visuomenės ekonominė sistema būtų orientuota į *galimai pilnesnį* aukštojo mokslo sektoriuje *ugdomų žmoniškųjų išteklių bei jų veiklos ir raidos rezultatų panaudojimą*, tuo pačiu *aktyviai skatintų* aukštojo mokslo sektoriaus transformacijas žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos sukūrimo link.

Valstybės politikos , tame tarpe valstybės ekonominės politikos efektyvumas yra esminis veiksnys kryptingai modernizuojant aukštojo mokslo sektorių, tuo pačiu sudarant realias prielaidas sukurti žiniomis grindžiamą visuomenę ir žinių ekonomiką.

Literatūra

- Armstrong, M. A. (1999), *Handbook of Human Resource Management Practice* – London, Kogan Page, 922 p.
- Currie, W. (2000), *The Global Information Society*– Chichester, John Wiley, 288 p.
- David, P. A., Foray, D. (2002), „An Introduction to the Economy of the Knowledge Society“, *International Social Science Journal*, issue 171. pp. 5-9.
- Grace, A., Butler, T. (2005), „Beyond Knowledge Management: Introducing Learning Management Systems“, *Journal of Cases on Information Technology*, vol. 7, issue 1, pp. 53-70.
- Dehesa, de la, G. (2006), *Europe at the Crossroads: Will the EU Ever Be Able to Compete with the United States as an Economic Power?* – N.Y., McGraw – Hill, 243 p.
- Melnikas, B. (2002), *Transformacijos* – Vilnius, Vaga, 750 p.
- Melnikas, B. (2004), „Transition Processes in Lithuania and Other East – and Central European Countries: Development of University and Professional Studies System“, *Journal of Business Economics and Management*, North – German Academy of Informatology, Stralsund, vol. 5, N 3, pp. 165-171.
- Melnikas, B. (2005), „The Knowledge Based Society: Integration – and Synthesis Oriented Strategies for the European Union“, *Global Markets in Dynamic Environments: Making Positive Connections through*

Strategy, Technology and Knowledge: Readings book, Global Business and Technology Association, N.Y. – Lisbon, pp. 828-835.

Melnikas, B. (2011), *Transformacijų visuomenė: ekonomika, kultūra, inovacijos, internacionalizavimo procesai* – Vilnius, Technika, 476 p.

Melnikas, B. (2013), *Žiniomis grindžiamos visuomenės kūrimas: globalizacija, darni plėra, ekonominiai sprendimai* – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 544 p.

Rifkin, J. (2006). *Der europäische Traum: Die Vision einer leiser Supermacht* – Frankfurt am Main, Fisher Verlag, 464 p.

Sachs, J. D. (2005). *The End of Poverty* – London, Penquin Books, 397 p.

Santrauka

Nagrinėjamos aktualios aukštojo mokslo sektoriaus tobulinimo problemos, kylančios žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo sąlygomis. Pagrindinis dėmesys yra skiriamas apibrėžti aukštojo mokslo institucijų bei jų veiklos vaidmenį ir reikšmingumą kuriantis žiniomis grindžiamai visuomenei bei žinių ekonomikai, taip pat apibūdinti svarbiausius universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos ir raidos principus, parodyti aukštojo mokslo sektoriaus modernizavimo problemas ir prioritetus.

Suformuluoti svarbiausieji universitetų ir kitų aukštojo mokslo institucijų veiklos ir raidos principai, apibūdinti žiniomis grindžiamos visuomenės bei žinių ekonomikos kūrimo ypatumus, reikšmingi universitetų veiklai. Detaliai apibūdinti humanistinių, demokratinių bei moralumo orientacijų principai, inovatyvumo skatinimo ir sinergetinių efektų paieškos bei realizavimo principai, naujų poreikių kūrimo ir realizavimo principai, internacionalizavimo principai.

Aprašytos pagrindinės problemos, būdingos aukštojo mokslo sektoriui, detaliai aptartos aukštojo mokslo vaidmens ir prasmės neadekvataus suvokimo problemos, kultūros ir mentaliteto aukštojo mokslo sektoriuje problemos, taip pat vadybos aukštojo mokslo srityje problemos.

Raktiniai žodžiai: universitetai, žiniomis grindžiama visuomenė, inovacijos, ekonomikos augimas, kultūra

Straipsnis recenzuotas

UNIVERSITIES AND CREATION OF THE KNOWLEDGE - BASED SOCIETY: CONTEMPORARY CHALLENGES

Boriss MELNIKAS, Prof Habil Dr
Vilnius Gediminas Technical University

Summary

Urgent problems in the area of the modernization of higher education sector considering the knowledge-based society and knowledge economy creation are analysed. The main attention is focused to the role and importance of the universities and other higher education institutions and their activities in the process of knowledge based society and knowledge economy creation, to the define of the main principles of activities and development of universities and other higher education institutions, and to the main problems and modernization priorities of these institutions.

The main principles of the activities and development of universities and other higher education institutions are formulated, as well as peculiarities of the processes of knowledge based society and knowledge economy creation are described. Principles of humanistic, democratic and ethical orientations, principles of stimulation of the innovations and of searching for sinergetic effects, principles of creation and realization of the new needs, principles of internationalization are characterized in detail.

The main problems and development priorities of the higher education sectors modernization are described: the problems of the non – adequacy in the understanding of role and importance of higher education systems, the problems of culture and mentality as well as the problems of management and administration in the area of higher education are discussed.

Keywords: universities, knowledge-based society, innovations, economy growth, culture

Copyright of Public Administration (16484541) is the property of Lithuanian Public Administration Training Association and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.